Доки жив старий Швайка, сини ходили під його рукою, як воли в плузі. Старший, Тихон, хоч і мав уже п'ятеро дітей, але на току снопи клались в одну скирту, і зерно зсипалось до одної засіки.

— Отепер і до нового вистачить,— щороку над засікою говорив старий,— а захочете, то й приробите.

Хата з хатиною під зопрілою соломою, мов з-під зеленого очіпка, дивилась, як сліпий більмами, трьома вікнами через купу гною до повітки, а ще двома — на кривий завулок, в якому літо в літо під похилими тинами росла кропива, мов коноплі.

А потім одної днини потолочили кропиву, дух ладану змішався з припахом гною, Тихон вилаяв жінку, що взяла, на пироги крупки, а Грицько посварився за дубка на хрест, і старого Швайку в труні спровадили на кладовище.

— Тепер будемо ділитись,— сказав Грицькові Тихонна другий день після похорону,— щоб я знав, на кого роблю.

Грицько подивився у землю, потім на свої кривці і відказав:

— Як ділитись, то й ділитись.

На другий день Тихон до снідання ганявся з вилами за Грицьком, а слідом, цілячись попасти йому дрючком під йоги, бігала Грицькова жінка. На присінках, як на одірваній льодині, розмазуючи на щоках сльози, заходились на різні голоси разом восьмеро швайчат.

Тйхон кричав голосно, як у лопату бив:

— Ідійот ти, хамська душа!

— А ти розвратник, от хто,— огризався з-під повітки Грицько,— ти цими діліжками й батька до могили призвів.

Але ділитись почали. І вже надвечір до вулиці стирчали лати кінцями з-під обідратої соломи, мов клепки із розсох-лої діжки, а з темного горища, ніби сторож із куреня, виглядав над лежаком димар. Тепер на подвір'я дивилось лише одно вікно, та до вулиці відчинялись, як клапан, оббиті маткою двері.

Грицько вивіз свою клітку на наділ і там сів, як жебрак при дорозі.

— Діли тепер і землю,— нагадав уже Грицько.

— Давай і землю,— погодився Тихон і пішов позичати крокви.

На цей раз із кроквою тікав уже Тихон, а за ним з лопатою гнався по чужому житі Грицько. Тихонова жінка обірвала на Грицисі спідницю, а влітку на Грицьковій картоплі виріс Тихонів ячмінь.

" З п'яти сажень вистачило ячменю, хоч і з бадиллям, ненадовго. Тихон на нього й надії не покладав, а до самої зими ходив з ціпом, як з рушницею, з току на тік.

— Тихоне Трохимовичу,— було, запитає сусіда,— може б, до мене на завтра?

— З цею паровою? — і тряс над лисою шапкою ціпом.— Це можна. Ми тільки кричати не вміємо, а робити нас не вчити.

— А чого ти, Тихоне, на сходку не ходиш, там комітет новий закладають.

— У мене, брат, у хаті своя сходка і комітет, аж цілих сім голосів. А що в Совєті ото вигадують, так то щоб з нашого брата лишню копійку стягти.

— Ти знову своєї, а оте, цей комітет якийсь новий, кажуть ВД , щоб допомагати таким, як ми, розумієш?

— Та я розумію, що веде,— тільки куди воно приведе. Доки ще маю за одну садибу п'ять карбованців платити?

— А ти ж у незаможних, здається?

— Хто, я? Хіба, може, зв'язаного затягнуть, а доки ціп у руках, то підходь та й дивись. То Грицько наш уже почав бігати до них.

— А як же ти до нового дотягнеш?

Тихон не любив про це згадувати і, наморщивши під лисою шапкою чоло, відповідав нехотя:

— Проживемо, дасть бог, аби тільки по правді скрізь робилося. Ти думаєш, за віщо оце я Грицька частував? Щоб по правді ділився, бо за правду я й горло перерву. Так я завтра прийду, бувайте.

Коли земля, як постав борошном, припорошилася снігом, Тихон затушкав листом та гноєм свою хату і далі не знав, до чого прикласти своїх рук.

— Ти, Серього, хоч би газету приніс,— сказав він одного разу школяреві,— попроси в учителя, вона й на цигарку пригодиться.

На другий день Серьога приніс газету. Тихон відірвав клапоть, скрутив козячу ніжку, а решту подав Серьозі.

— А це почитай.

Серьога, затинаючись і червоніючи, почав з великих літер:

— "Стан здоров'я Леніна..."

— Довели катюги,— вставив Тихон,— що аж захворіла людина. Раз чоловік за правду, так скрізь йому нема життя.

Серьога залишив газету й радо сказав:

— Наш учитель теж знає Леніна і писав щось до нього.

— Мабуть, нащот жалування,— Тихон подумав і додав: — І правильно, хіба з нашими добалакаєшся? Ну, дальше.

— "Допомога зерном,— уже в другому місці почав Серьога,— для всіх членів комнезаму й ВД буде видаватись на посів..."

— Стривай, стривай, ану, ще раз...

Серьога знову прочитав. Тихон схопив у свої руки газету і затряс нею, як вівсяним снопом.

— А нам як? Що ж ми — хіба не такі християни, як у комітеті, чи, мо', не тому ж богові свічки ліпимо?

До хати вступив сусіда:

— Ти чого тут кричиш, Тихоне? Я думав, що з тебе вже шкуру здирають.

— Та як же не кричати? Усім отим анахтемам, що на сходці галасують, бач, і хліба дають, а що в мене вже картоплею діти давляться, так їм і в головах не свербить.

— А я тобі колись що казав? Ти з Грицька глузував за комітети, а він уже звідти й коня повів.

Тихон аж на другу лаву пересів:

— Грицькові коня? А хіба це по правді? Він у мене зрубав останнього дубка, а йому ще й коня. Ні, я цю штуку виведу, виведу оце веде. Ми знайдемо такого чоловіка.

Сусіда відірвав шмат газети й собі і пішов із хати, а Тихон шпурнув рештки її на піч і затупсав від печі до вікна й назад.

Тиждень цілий по тому все щось думав Тихон. Нарешті знову до Серьоги:

— Ану, шукай паперу й пиши, та пиши гарно, щоб мені по-печатному. Пиши:

"Начальникові товаришу Леніну".

Серьога висунув язика і почав водити слідом за олівцем:

"Я, хрестянин села Микитівки, товариш Швайка Тихон, пишу вам письмо нащот неправди. Потому як ви чоловік правильний, а в нас оце ВД таке веде, що коней та хліб пороздавали кому попало. От хоч би й Грицькові дали. Це неправильно, хіба тільки, що він в комітеті записаний, а в мене сім ротів, і я хоч і по комітетах не числюсь, а за правду всякому горло перерву. Іще покірніше просимо нащот ответа, і як вас бог милує?.."

На конверті, що його заклеїли пожованим хлібом, Серьога вивів:

"Москва, Комуністіческий Совет. Получить в руки товарищу Леніну".

— Ну а тепер ще пиши до отого комітету:

"Як мені треба теж чимось сіяти і я такий же голий, як і інші, то прошу й мене записати, щоб, значить,-зерно й друга поміч ішла по правді. А дітей все-таки хрестити буду, хоч бог мені надопомагав, як сліпому окуляри, але в законі сказано: "Без бога ні до порога".

У неділю Тихон обережно вложив у шапку папірці і заніс листа на пошту, а заяву до сільради.

Про листа він нікому не обмовився і Серьозі наказав:

— Мовчи, так ми їх всіх накриємо.

За три дні він знову пішов до сільради і якось хитро запитав:

— Ну, що пишуть? І звідтіля одержуєте? — і він кивнув у бік, де, на його думку, мусила бути Москва.

Секретар копався в своїх паперах і не звернув на нього уваги.

Чим більше набувався час, тим частіше навідувався Тихон до сільради. "Все ж таки щось та пишуть,— думав він,— а може, Серьога такого накарлючив, що й не вчитають". Але секретар все івд не розумів, куди-то Тихон киває головою, і майже ніколи не заводив із ним балачок.

У м'ясниці ще й хрести з льоду стояли на ставку, на півдорозі до сільради перестрів його сусіда.

— Чув, Тихоне,— запитав він тихо, ніби проходив повз небіжчика,— кажуть, Ленін помер.

— Таке вигадуєш...

— От тобі й вигадуєш: он уже й на сходку загадують.

— Царство небесне,— перехрестився Тихон і відчув, як під шапкою зробилося тісно нечесаному волоссю. Не додержуючись стежки, через замети, він підтюпцем подався до сільради. "Тепер капут мені,— думав він, плутаючись у полах свити,— до нового хліба не дотягну, а правди тута не шукати, один би. ще міг порядки навести, та й його не стало". Далі подумав: "Може, ще й прийде що".

Сход ще не починався. Окремі купки селян на ґанку під червоним прапором, над яким літали вже, мов круки, чорні стьожки, говорили тихо, ніби сюди мали внести зараз . труну.

Тихон зайшов до сільради. На цей раз він уже нічого не запитав і не кивнув, як завжди, у той бік, де, на його думку, мусила бути Москва, а лише запитливо глянув у вічі секретареві. Заклопотаний секретар на момент відірвався від газети, глянув на Тихона й тут же пригадав:

— Тобі, Тихоне, оповістка є.

Тихон завмер. Тіло ніби почало гарячим піском стікати у великі його чоботи.

— Чуєш? Тобі завтра можна одержувати зерно на посів.

Тихон відчув, як тьохнуло серце і до горла підкотив якийсь клубочок. По обличчю забігали тіні, а губи, силкуючись щось сказати, лише безсило смикались. Нарешті він через силу прохрипів два слова:

— Таки одержали?

Секретар і тепер не зрозумів його запитання і знову вже копався у своїх паперах. Тихон, не дочекавшись відповіді, звів сумні очі на портрет, оповитий чорним крепом, і вже тремтячим, голосом сказав:

— Таки правильний був чоловік,— і навшпиньках вийшов у сіни, де також притамованими голосами, ніби стоя-" ли біля труни, вели бесіду селяни про жорстоку смерть.

Харків, 1926